

Η ιστορική διαδρομή του Εργαστηρίου Υγιεινής της Ιατρικής Σχολής Α.Π.Θ.

Δρ. Θεόδωρος Ι. Δαρδαβέσης
 Ιατρός, Υγιεινολόγος – Βιοπαθολόγος

Εισαγωγή

Το 1942 αποτελεί το έτος ορόσημο της ίδρυσης της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και της απαρχής μιας συνεχούς ανοδικής πορείας, που θεμελιώθηκε στα δύσκολα χρόνια της γερμανικής κατοχής¹. Στις μέρες μας, ύστερα από παρέλευση έξι και πλέον δεκαετιών από την ίδρυσή της, η Ιατρική Σχολή του Α.Π.Θ. έχει εξελιχθεί στο μεγαλύτερο Ανώτατο Ίδρυμα παροχής ιατρικής παιδείας της χώρας με ποιοτική προσφορά εκπαιδευτικού, ερευνητικού και κλινικοεργαστηριακού έργου, που την καταξιώνει σε πανελλήνιο και διεθνές επίπεδο.

Συνιστώσες μονάδες της Ιατρικής Σχολής του Α.Π.Θ., οι οποίες με τις επιμέρους δραστηριότητές τους συνεισφέρουν στο εν γένει παραγόμενο έργο της, είναι οι Κλινικές και τα Εργαστήριά της. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγεται το Εργαστήριο Υγιεινής, το οποίο επί δεκαετίες διακονεί εκπαιδευτικούς, ερευνητικούς και οργανωτικούς τομείς μείζονος σημασίας για την ιατρική παιδεία και επιστήμη στην Ελλάδα.

Η ίδρυση της έδρας Υγιεινής και Μικροβιολογίας και τα πρώτα χρόνια λειτουργίας της

Η πρόβλεψη ίδρυσης Ιατρικής Σχολής στη Θεσσαλονίκη είχε περιληφθεί στον ιδρυτικό νόμο 3341/14-6-1925 «περί συγκροτήσεως Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης»². Παραταύτα, η Ιατρική Σχολή όχι μόνο λειτούργησε άμεσα, αλλά, λόγω ποικίλων αντιδράσεων, καταργήθηκε με τον νόμο 835/2-9-1937^{3,4}. Επανιδρύθηκε αιφνιδιαστικά με το Ν.Δ. 1021/10-1-1942 της κατοχικής κυβέρνησης Τσολάκογλου, με εμπνευστή τον τότε Υπουργό Παιδείας και Καθηγητή Μαιευτικής και Γυναικολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών Κ. Λογοθετόπουλο⁵.

Με Ν.Δ., το οποίο εκδόθηκε στις 30 Μαρτίου 1942 καθορίστηκαν οι τακτικές και οι έκτακτες

αυτοτελείς έδρες της Σχολής, ανάμεσα στις οποίες συγκαταλέγονταν η ενιαία τακτική έδρα της Υγιεινής και Μικροβιολογίας⁶. Με νεότερο διάταγμα της 7ης Δεκεμβρίου 1942, ιδρύθηκε τακτική έδρα Μικροβιολογίας, ανεξάρτητη από την έδρα της Υγιεινής⁷. Παράλληλα, συγκροτήθηκε επιτροπή κρίσης των υποψηφίων προς πλήρωση των θέσεων των πρώτων Καθηγητών της Σχολής, στην οποία ορίστηκαν ως μέλη τακτικοί Καθηγητές της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών⁸.

Η επιτροπή εξέλεξε 17 Καθηγητές τακτικών εδρών και έξι Καθηγητές εκτάκτων αυτοτελών εδρών. Ανάμεσά τους συγκαταλέγονταν ο Γρ. Χατζηβασιλείου, ως τακτικός Καθηγητής Υγιεινής και ο Γ. Πάγκαλος, ως τακτικός Καθηγητής Μικροβιολογίας. Στις 24-2-1943, με αιφνιδιαστικό Ν.Δ. «*απολύονται της υπηρεσίας οι τακτικοί Καθηγητές Γ. Πάγκαλος και Γ. Μαρουδής ως μη αναλαβόντες εισέτι τα πανεπιστημιακά των καθηκόντων*»¹.

Ο Γρ. Χατζηβασιλείου προσήλθε για πρώτη φορά από τον διορισμό του σε συνεδρίαση της Σχολής στις 6 Νοεμβρίου 1943 και αποδέχθηκε την ανάθεση της διδασκαλίας του μαθήματος της Μικροβιολογίας, παράλληλα με αυτό της Υγιεινής, πρακτική η οποία επαναλήφθηκε και τα επόμενα δύο χρόνια⁹.

Μετά την απελευθέρωση της χώρας από τη γερμανική κατοχή η Ιατρική Σχολή Θεσσαλονίκης ανασυγκροτήθηκε με βάση τον αναγκαστικό νόμο 361/1945¹⁰. Στα πλαίσια της συγκεκριμένης πολιτικής επιλογής ιδρύθηκε ενιαία τακτική έδρα Υγιεινής και Μικροβιολογίας. Το ίδιο έτος, με συντακτική πράξη, παύθηκαν όλοι οι Καθηγητές της Ιατρικής Σχολής, ως «διορισθέντες επί κατοχής» και συγκροτήθηκε νέα επιτροπή κρίσης Καθηγητών, υπό την προεδρία του Καθηγητή Χειρουργικής του Πανεπιστημίου Αθηνών Μ. Γερουλάνου.

Ο Γρ. Χατζηβασιλείου εξελέγη παμψηφεί Καθηγητής της ενιαίας έδρας Υγιεινής και Μικροβιολογίας και διορίστηκε στις 3 Σεπτεμβρίου 1945.

Ως Καθηγητής και Διευθυντής της έδρας Υγιεινής και Μικροβιολογίας, ο Γρ. Χατζηβασιλείου ασχολήθηκε με την οργανωτική υποδομή του μικροβιολογικού εργαστηρίου, με την εκπαίδευση των φοιτητών και με ερευνητικές δραστηριότητες επικεντρωμένες, κυρίως, στον τομέα της δημογραφίας και της επιδημιολογίας.⁹

Στις 25 Μαΐου 1962 η Σχολή αποφάσισε, σε συνεδρίασή της, τη διαίρεση της έδρας σε τακτική έδρα Υγιεινής και σε έκτακτη έδρα Μικροβιολογίας, ενώ στις 31 Αυγούστου 1962 ο Γρ. Χατζηβασιλείου αποχώρησε από τη θέση του λόγω συμπλήρωσης του ορίου ηλικίας^{11,12}.

Τον Οκτώβριο του 1962 ανατέθηκε η προσωρινή διεύθυνση της τακτικής έδρας Υγιεινής και Μικροβιολογίας στον Καθηγητή Ε. Παναγιωτόπουλο¹³. Ο ίδιος Καθηγητής ανέλαβε τη διδασκαλία του μαθήματος της Μικροβιολογίας, ενώ ο Καθηγητής Γ. Λογαράς ανέλαβε τη διδασκαλία του μαθήματος της Υγιεινής.

Στη συνεδρίαση της 18^{ης} Ιανουαρίου 1963 η Σχολή επανήλθε σε προηγούμενη απόφασή της περί διαίρεσης της τακτικής έδρας της Υγιεινής και Μικροβιολογίας σε δύο έδρες, μία τακτική και μία έκτακτη, με την πρόταση να ιδρυθούν αμφότερες ως τακτικές¹⁴. Η συγκεκριμένη πρόταση επανήλθε και πάλι στη συνεδρίαση της Σχολής της 8^{ης} Φεβρουαρίου 1963 με τεκμηρίωση βασισμένη στο άρθρο 5 του νόμου 430/1943¹⁵.

Με την προοπτική της έναρξης του νέου ακαδημαϊκού έτους 1963-1964 η Σχολή αποφάσισε την ανανέωση της ανάθεσης της προσωρινής διεύθυνσης της Έδρας και του Εργαστηρίου στον Καθηγητή Ε. Παναγιωτόπουλο και τη διδασκαλία του μαθήματος της Μικροβιολογίας στον ίδιο και της Υγιεινής στον Καθηγητή Γ. Λογαρά¹⁶.

Η ίδρυση και λειτουργία της έδρας Υγιεινής

Τον Φεβρουάριο του 1964 και σε εφαρμογή του Β.Δ. 80/1964, καταργήθηκε η τακτική έδρα Υγιεινής και Μικροβιολογίας και στη θέση της ιδρύθηκαν η τακτική έδρα της Υγιεινής και η Τακτική έδρα της Μικροβιολογίας¹⁷.

Σύμφωνα με το Β.Δ. 80/1964 το αντικείμενο της έδρας ορίστηκε ως «...η διδασκαλία των συνθηκών (τροφής, κατοικίας, επαγγέλματος κ.λπ.), υπό τας οποίας διατηρείται υγιής ο ανθρώπινος

οργανισμός, της καταστάσεως της κινήσεως του πληθυσμού (δημογραφία), καθώς και της κινήσεως (γένεσις, πορεία, εξέλιξις και καταπολέμησις) των ενδημικών νόσων (επιδημιολογία)»¹⁷.

Στη συνεδρίαση της 20^{ης} Μαρτίου 1964 η Σχολή αποφάσισε την πλήρωση της κενής τακτικής έδρας της Υγιεινής και σε μία από τις επόμενες συνεδριάσεις της ανέθεσε την προσωρινή διεύθυνση της έδρας και την εντολή διδασκαλίας του μαθήματός της, για το ακαδημαϊκό έτος 1964-1965, στον Καθηγητή Γ. Λογαρά^{18,19}.

Υποψηφιότητες για την υπό πλήρωση έδρα κατέθεσαν οι ιατροί:

1. Μερóπη Βιολάκη Παρασκευά, Διδάκτωρ Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.
2. Θεόδωρος Εδιπίδης, Υφηγητής Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.
3. Αθανάσιος Μαντέκος, Διδάκτωρ Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.
4. Αντώνιος Παπαϊωάννου, Υφηγητής Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.
5. Χαρίλαος Τησαρχόντου, Διδάκτωρ της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Λόγω διαφωνίας, επί του τελικού συμπεράσματος της αξιολόγησης των υποψηφίων, μεταξύ του Καθηγητή Α. Ρέλια αφενός και των Καθηγητών Γ. Λογαρά και Α. Μαύρου αφετέρου, οι οποίοι είχαν οριστεί ως μέλη της εισηγητικής επιτροπής, υποβλήθηκαν δύο χωριστές εισηγήσεις, που κοινοποιήθηκαν στους τακτικούς Καθηγητές της Σχολής στις 13 Μαρτίου 1965^{20,21}.

Η εκλογική διαδικασία προς πλήρωση της έδρας κατά τη συνεδρίαση της Σχολής της 9^{ης} Απριλίου 1965 απέβη άκαρπη²². Στην επανάληψη της διαδικασίας, κατά τη συνεδρίαση της 29^{ης} Μαΐου 1965, εξελέγη ως τακτικός Καθηγητής της τακτικής έδρας της Υγιεινής ο Θεόδωρος Εδιπίδης, ο οποίος διορίστηκε με Β.Δ. στις 26 Ιουλίου 1965^{23,24}.

Ως Καθηγητής και Διευθυντής της έδρας της Υγιεινής ο Θ. Εδιπίδης, οργάνωσε εργαστήρια έρευνας της υγιεινής των υδάτων και των τροφίμων, εργαστήριο χημικών αναλύσεων και εργαστήριο ιολογίας. Οργάνωσε, επίσης, τμήμα καταγραφής και μελέτης παραμέτρων της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, καθώς και τμήμα βιομετρικών και στατιστικών ερευνών, ενώ παράλληλα ασχολήθηκε προσωπικά και συστηματικά με το εκπαιδευτικό έργο επί των ποικίλων αντικειμένων του

πεδίου της Υγιεινής²⁵.

Το 1981 η έδρα της Υγιεινής κενώθηκε λόγω της φυσικής απώλειας του Θ. Εδιπίδη. Στη συνεδρίαση της 6^{ης} Οκτωβρίου 1981 η Σχολή αποφάσισε να αναθέσει την προσωρινή διεύθυνση της έδρας και την εντολή διδασκαλίας του μαθήματος της στον Καθηγητή Μικροβιολογίας Ι. Παπαπαναγιώτου²⁶.

Η ίδρυση και λειτουργία του Εργαστηρίου Υγιεινής

Η εφαρμογή του νόμου πλαισίου 1268/1982 για την Ανώτατη Παιδεία επέφερε σημαντικές ανακατατάξεις στα Πανεπιστήμια, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται η κατάργηση του θεσμού της έδρας, η σύσταση τεσσάρων βαθμίδων στο σώμα των μελών Δ.Ε.Π. και η δημιουργία Τμημάτων και Τομέων. Στα πλαίσια των συγκεκριμένων ανακατατάξεων η Ιατρική Σχολή του Α.Π.Θ. υποβιβάστηκε σε Τμήμα Ιατρικής της Σχολής Επιστημών Υγείας του Α.Π.Θ. και η τακτική έδρα της Υγιεινής ονομάστηκε Εργαστήριο Υγιεινής. Αποφασίστηκε, επίσης, η ένταξη του Εργαστηρίου αρχικά στον Τομέα της Κοινωνικής Ιατρικής και Ψυχικής Υγείας, ενώ μετά την αναδιάρθρωση των Τομέων του Τμήματος, εντάχθηκε στον Τομέα Βιολογικών Επιστημών και Προληπτικής Ιατρικής, στον οποίο υπάγεται μέχρι σήμερα²⁷.

Η προσωρινή διεύθυνση του Εργαστηρίου Υγιεινής και η ευθύνη του συντονισμού της διδασκαλίας των μαθημάτων του, ανατέθηκε από τη Γενική Συνέλευση του Τομέα, με ετήσιες ανανεώσεις μέχρι το 1986, στον Καθηγητή Ιωάννη Παπαπαναγιώτου, Διευθυντή του Εργαστηρίου Μικροβιολογίας²⁷.

Το 1986 ο Γεώργιος Παπαεαγγέλου, Καθηγητής της Υγειονομικής Σχολής Αθηνών, εξελέγη, ύστερα από σχετική προκήρυξη της θέσης, Καθηγητής Α' βαθμίδας Κοινωνικής Ιατρικής και Διευθυντής του Εργαστηρίου Υγιεινής του Τμήματος Ιατρικής Α.Π.Θ.²⁸ Από τη συγκεκριμένη θέση ο Καθηγητής Γ. Παπαεαγγέλου, ασχολήθηκε συστηματικά με το εκπαιδευτικό έργο του πεδίου της Υγιεινής και της Κοινωνικής Ιατρικής, τόσο σε προπτυχιακό, όσο και σε μεταπτυχιακό επίπεδο, ενώ παράλληλα ασχολήθηκε με τη βελτίωση των υποδομών του Εργαστηρίου και την ανάπτυξη ερευνητικών δραστηριοτήτων σε νέους τομείς.

Το 1988 ο Γ. Παπαεαγγέλου παραιτήθηκε της καθηγεσίας του, ύστερα από την εκλογή του

ως Καθηγητού Α' βαθμίδας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Τα όργανα του Τμήματος ανέθεσαν την προσωρινή διεύθυνση του Εργαστηρίου και την ευθύνη του συντονισμού της διδασκαλίας των μαθημάτων του στον Αν. Καθηγητή Περικλή Παπαβασιλείου, Διευθυντή του Εργαστηρίου Μικροβιολογίας²⁸.

Την άνοιξη του 1989 προκηρύχθηκε η θέση του Καθηγητή Υγιεινής Α' βαθμίδας και το ίδιο έτος, ύστερα από θετική εισήγηση των Καθηγητών Α. Γρανίτσα, Ι. Παπαπαναγιώτου και Α. Τρακατέλλη εξελέγη με παμψηφία ο μέχρι τότε Καθηγητής Υγιεινής της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Βασίλειος Κατσουγιαννόπουλος²⁷.

Ο Β. Κατσουγιαννόπουλος, ως πρωτοβάθμιος Καθηγητής και Διευθυντής του Εργαστηρίου Υγιεινής ασχολήθηκε συστηματικά με την εκπαίδευση των φοιτητών στα μαθήματα της Υγιεινής και της Κοινωνικής Ιατρικής, ενώ, παράλληλα, ανέλαβε προσωπικά τη διδασκαλία του μαθήματος της Βιοστατικής. Σε μεταπτυχιακό επίπεδο ασχολήθηκε με την εκπαίδευση ιατρών ειδικευομένων στη γενική ιατρική, σε τομείς της Κοινωνικής Ιατρικής και ενεθάρρυνε τη συμμετοχή μελών Δ.Ε.Π. του Εργαστηρίου σε ποικίλα μεταπτυχιακά εκπαιδευτικά προγράμματα.²⁷ Παράλληλα ασχολήθηκε με την επέκταση των χώρων και τη βελτίωση του εξοπλισμού του Εργαστηρίου, δίδοντας έμφαση στην ανάπτυξη υποδομών και ερευνητικών προγραμμάτων, κυρίως, στον τομέα του ελέγχου της υγιεινής των υδάτων.²⁷

Το 2004 ο Καθηγητής Β. Κατσουγιαννόπουλος απεχώρησε από το Πανεπιστήμιο λόγω ορίου ηλικίας. Στις 17 Σεπτεμβρίου 2004 ο Τομέας Βιολογικών Επιστημών και Προληπτικής Ιατρικής εξέλεξε ως Διευθύντρια του Εργαστηρίου Υγιεινής την Αν. Καθηγήτρια Α. Γρηγοριάδου. Το ίδιο έτος η Α. Γρηγοριάδου εξελέγη Καθηγήτρια Υγιεινής Α' βαθμίδας, ορκίστηκε τον Μάιο του 2005 και συνεχίζει μέχρι σήμερα να διευθύνει επιτυχώς το Εργαστήριο Υγιεινής.

Το εκπαιδευτικό έργο του Εργαστηρίου Υγιεινής^{27,30-32}

Η έναρξη της διδασκαλίας του ενιαίου, τότε, μαθήματος της Υγιεινής και Μικροβιολογίας στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης από τον Καθηγητή της ομώνυμης έδρας Γρ. Χατζηβασιλείου, ανάγεται στο ακαδημαϊκό έτος

1946-1947. Η διδασκαλία του μαθήματος κατανεμήθηκε στο τρίτο και τέταρτο έτος σπουδών σε εβδομαδιαίες θεωρητικές παραδόσεις τριών ωρών ανά έτος σπουδών και σε φροντιστηριακές ασκήσεις, που ορίστηκαν για το τρίτο έτος σπουδών σε δέκα ώρες και για το τέταρτο έτος σπουδών σε έξι ώρες εβδομαδιαίως.

Από το ακαδημαϊκό έτος 1946-1947 μέχρι το ακαδημαϊκό έτος 1964-1965 η διδασκαλία του ενιαίου μαθήματος διαχωρίστηκε στην ενότητα της Υγιεινής και στην ενότητα της Μικροβιολογίας. Η εκπαίδευση στη Μικροβιολογία και στην Υγιεινή ορίστηκε να πραγματοποιείται στο τρίτο και τέταρτο έτος σπουδών αντίστοιχα, με τρεις ώρες θεωρητικών παραδόσεων και 18 ώρες φροντιστηριακών ασκήσεων εβδομαδιαίως, ανά ενότητα μαθήματος.

Τα ακαδημαϊκά έτη 1960-61 και 1961-62, τα τελευταία έτη διδασκαλίας των μαθημάτων από τον Καθηγητή της έδρας Γρ. Χατζηβασιλείου, οι εβδομαδιαίες ώρες διδασκαλίας μειώθηκαν αισθητά. Ακολούθησε περαιτέρω μείωση των εκπαιδευτικών ωρών, όταν ανατέθηκε προσωρινά η διδασκαλία του μαθήματος της Υγιεινής στον Καθηγητή Φαρμακολογίας Γ. Λογαρά και της Μικροβιολογίας στον Καθηγητή Παθολογίας Ε. Παγιαωτόπουλο.

Το ακαδημαϊκό έτος 1965-66 ανέλαβε τη διεύθυνση του Εργαστηρίου Υγιεινής ο Καθηγητής Θ. Εδιπίδης, υπεύθυνος, πλέον, της διδασκαλίας αποκλειστικά του μαθήματος της Υγιεινής. Το μάθημα ορίστηκε να διδάσκεται στο τέταρτο έτος σπουδών σε τρεις ώρες θεωρητικών παραδόσεων και σε έξι ώρες φροντιστηριακών ασκήσεων ανά εβδομάδα. Η πρακτική αυτή συνεχίστηκε μέχρι το ακαδημαϊκό έτος 1966-67, ενώ την περίοδο από το ακαδημαϊκό έτος 1967-68 μέχρι το ακαδημαϊκό έτος 1970-71 η διδασκαλία του μαθήματος περιορίστηκε σε δύο ώρες θεωρητικών παραδόσεων και σε δύο ώρες πρακτικών ασκήσεων εβδομαδιαίως. Την περίοδο 1971-1980 οι ώρες διδασκαλίας του μαθήματος περιορίστηκαν στις δύο ώρες θεωρητικών παραδόσεων, ενώ τα επόμενα δύο ακαδημαϊκά έτη προστέθηκαν ημίωρες ανά εβδομάδα φροντιστηριακές ασκήσεις.

Η περίοδος, που ακολούθησε έκτοτε, χαρακτηρίζεται από τη διχοτόμηση της ύλης σε δύο εξαμηνιαία μαθήματα της «Υγιεινής» και της «Κοινωνικής Ιατρικής», τα οποία διδάσκονται τόσο με παραδόσεις από αμφιθεάτρου, όσο και με φρο-

ντιστηριακές ασκήσεις φοιτητών ανά ομάδες. Στην άρτια παροχή εκπαίδευσης στα συγκεκριμένα μαθήματα, συνέβαλαν, με ποικίλες πρωτοβουλίες, οι διατελέσαντες στο παρελθόν διευθυντές του Εργαστηρίου Καθηγητές Γ. Παπαευσάγγελου και Β. Κατσουγιαννόπουλος, όπως επίσης η νυν διευθύντρια Καθηγήτρια Α. Γρηγοριάδου.

Το 1990, το Εργαστήριο Υγιεινής ανέλαβε την εκπαίδευση των φοιτητών στο εξαμηνιαίο μάθημα της Ιατρικής Στατιστικής, τόσο με παραδόσεις από αμφιθεάτρου, όσο και με φροντιστηριακές ασκήσεις. Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία οφείλεται στον Καθηγητή Β. Κατσουγιαννόπουλο, ο οποίος επί σειρά ετών επιφορτίστηκε προσωπικά με την ευθύνη της διδασκαλίας του μαθήματος. Μετά τη συνταξιοδότησή του τον συντονισμό της διδασκαλίας του μαθήματος της Ιατρικής Στατιστικής τον ανέλαβε η Αν. Καθηγήτρια Μ. Αρβανιτίδου-Βαγιωνά.

Εκτός της παροχής εκπαίδευσης στους φοιτητές της Ιατρικής Σχολής του Α.Π.Θ., το Εργαστήριο Υγιεινής έχει να επιδείξει εκπαιδευτικές δραστηριότητες και προς άλλες κατευθύνσεις. Εκπαιδεύει φοιτητές της Οδοντιατρικής Σχολής του Α.Π.Θ. στην Υγιεινή και τη Στατιστική, καθώς και φοιτητές της Φαρμακευτικής Σχολής του Α.Π.Θ. στην Υγιεινή. Παρέχει, επίσης, μεταπτυχιακή εκπαίδευση σε τομείς κοινωνικής ιατρικής σε ιατρούς για λήψη ειδικότητας γενικής ιατρικής, ενώ στελέχη του Εργαστηρίου παρέχουν τις εκπαιδευτικές υπηρεσίες τους στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών της Ιατρικής Σχολής Α.Π.Θ., σε εκπαιδευτικά προγράμματα υποστηριζόμενα από την Ευρωπαϊκή Ένωση και άλλους φορείς, σε σχολές νοσηλευτικής και αλλού.

Στο παρελθόν, το Εργαστήριο Υγιεινής προσέφερε χρόνο ειδίκευσης σε ιατρούς ειδικευόμενους προς απόκτηση τίτλου ειδικότητας μικροβιολογίας.

Συγγράμματα^{9,25,32}

Τα πρώτα συγγράμματα του Εργαστηρίου Υγιεινής, τα οποία διατίθονταν έναντι αντιτίμου στους εκπαιδευόμενους φοιτητές, ήταν το «*Εγχειρίδιον Υγιεινής*» και οι «*Σημειώσεις Μικροβιολογίας*». Αμφότερα, είχαν ως συγγραφέα τον Καθηγητή Γρ. Χατζηβασιλείου.

Η έναρξη της καθηγεσίας του Θ. Εδιπίδη συνέπεσε με την πολιτική επιλογή της κυβέρνησης Γ. Παπανδρέου περί δωρεάν παιδείας, η οποία εί-

χε ως ένα εκ των θετικών αποτελεσμάτων της την άνευ αντιτίμου διανομή συγγραμμάτων στους φοιτητές. Τα εκπαιδευτικά συγγράμματα, που εκπόνησε και εξέδωσε ο Καθηγητής Θ. Εδιπίδης προς χρήση από τους εκπαιδευόμενους φοιτητές στο μάθημα της Υγιεινής, ήταν τα εξής:

1. Εδιπίδης Θ. *Επιδημιολογία των ιογενούς αιτιολογίας λοιμωδών νοσημάτων και μεθοδολογία ερεύνης αυτών*. Αθήνα: Επιστημονικά Εκδόσεις Γρ. Παρισιάνος 1974 (σελίδες 126).
2. Εδιπίδης Θ. *Μέθοδοι εργαστηριακής ερεύνης εν τη υγιεινή*. Αθήνα: Επιστημονικά Εκδόσεις Γρ. Παρισιάνος 1974 (σελίδες 100).
3. Εδιπίδης Θ. *Διατροφή*. Αθήνα: Επιστημονικά Εκδόσεις Γρ. Παρισιάνος 1974 (σελίδες 322).

Επίσης, ο Καθηγητής Θ. Εδιπίδης συντόνισε την προσπάθεια της έκδοσης, στην ελληνική γλώσσα, του έργου του W. Hobson «*The theory and practice of public health*». Το σύγγραμμα εκδόθηκε το 1978 σε δύο τόμους υπό τον τίτλο «*Υγιεινή. Η θεωρία και η πρακτική της δημόσιας υγείας*» από τις «Εκδόσεις Γρ. Παρισιάνος» και ο αριθμός των σελίδων του ανήλθε συνολικά στις 1.356. Για τρία ακαδημαϊκά έτη το συγκεκριμένο σύγγραμμα μοιράστηκε, μαζί με τα προαναφερθέντα συγγράμματα του Θ. Εδιπίδη, στους φοιτητές.

Μετά τον θάνατο του Θ. Εδιπίδη, ο Τομέας Κοινωνικής Ιατρικής και Ψυχικής Υγείας, στον οποίο υπάγονταν, τότε, το Εργαστήριο Υγιεινής, ενέκρινε ως εκπαιδευτικό σύγγραμμα προς διανομή, το βιβλίο του Γ. Σταθόπουλου «*Εισαγωγή στην Υγιεινή*» των εκδόσεων Παρατηρητής, έκτασης 169 σελίδων. Παράλληλα, οι εκπαιδευόμενοι φοιτητές λάμβαναν φωτοτυπημένες σημειώσεις θεωρίας των εργαστηρίων, που είχαν συνταχθεί από μέλη του επιστημονικού προσωπικού του Εργαστηρίου.

Ο Καθηγητής Γ. Παπαευαγγέλου, αναλαμβάνοντας τη διεύθυνση του Εργαστηρίου, ενέκρινε τη συνέχιση της διανομής στους φοιτητές του συγγράμματος του Γ. Σταθόπουλου. Επιπρόσθετα, άρχισε η διανομή τευχιδίων «*Φροντιστηριακών Ασκήσεων Υγιεινής*» και «*Φροντιστηριακών Ασκήσεων στην Κοινωνική Ιατρική*», έκτασης 46 και 55 σελίδων αντίστοιχα, τα οποία περιείχαν κείμενα επί θεμάτων των φροντιστηριακών ασκήσεων των αντίστοιχων μαθημάτων, που είχαν συνταχθεί από μέλη του επιστημονικού προσωπικού του Εργαστηρίου. Επίσης, τέθηκε προς διανομή

στους φοιτητές και ένα τρίτο τευχίδιο, το οποίο είχε συγγράψει ο Επ. Καθηγητής Γ. Σταθόπουλος, έκτασης 25 σελίδων και με τίτλο «*Κοινωνική Ιατρική-Υγεία για όλους το 2000-Η πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας*».

Ο διάδοχος του Γ. Παπαευαγγέλου Καθηγητής Β. Κατσουγιαννόπουλος προχώρησε το 1990 στη συγγραφή και έκδοση τριών συγγραμμάτων, που διανέμονται έκτοτε και μέχρι σήμερα στους εκπαιδευόμενους φοιτητές των μαθημάτων, που υπάγονται στο Εργαστήριο Υγιεινής. Οι πλέον πρόσφατες εκδόσεις των συγκεκριμένων συγγραμμάτων είναι οι εξής:

1. Κατσουγιαννόπουλος Β. *Υγιεινή και Κοινωνική Ιατρική*. Τόμος Πρώτος. Υγιεινή. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κυριακίδη, 2^η έκδοση, 2001 (σελίδες 312).
2. Κατσουγιαννόπουλος Β. *Υγιεινή και Κοινωνική Ιατρική*. Τόμος Δεύτερος. Κοινωνική Ιατρική. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κυριακίδη, 2^η έκδοση, 1997 (σελίδες 416).
3. Κατσουγιαννόπουλος Β. *Βασική Ιατρική Στατιστική*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κυριακίδη, 3^η έκδοση, 1998 (σελίδες 360).

Παράλληλα με τη διανομή των προαναφερθέντων συγγραμμάτων, καθιερώθηκε η διανομή, στους ασκούμενους φοιτητές, σημειώσεων ασκήσεων Υγιεινής και Κοινωνικής Ιατρικής, που έχουν εκπονηθεί από μέλη Δ.Ε.Π. του Εργαστηρίου. Επίσης, στα πλαίσια του μαθήματος της Ιατρικής Στατιστικής διανέμεται τυπολόγιο, τη σύνταξη του οποίου είχε επιμεληθεί το 1990 ο τότε άμισθα επιστημονικά συνεργαζόμενος στο Εργαστήριο, ιατρός Θ. Κωνσταντινίδης.

Το ερευνητικό έργο του Εργαστηρίου Υγιεινής και οι εκπονήσεις υφηγεσιών και διδακτορικών διατριβών

Το ερευνητικό έργο του Εργαστηρίου Υγιεινής, κατά την πρώτη περίοδο μετά την ίδρυσή του, ήταν περιορισμένης εμβέλειας λόγω των υφιστάμενων ελλείψεων σε υποδομές, τεχνολογία και προσωπικό. Ο πρώτος διευθυντής του Εργαστηρίου Καθηγητής Γρ. Χατζηβασιλείου, έχοντας ασχοληθεί, συστηματικά, με τα αντικείμενα της δημογραφίας, της κοινωνιολογίας της υγείας και της μικροβιολογίας, κατηύθυνε τις πρώτες ερευνητικές προσπάθειες του Εργαστηρίου προς τους συγκεκριμένους τομείς⁹. Ο διάδοχος του Καθηγητής Θ. Εδιπίδης, διέυρνε το

ερευνητικό φάσμα του Εργαστηρίου στα πεδία της επιδημιολογίας, της υγιεινής των υδάτων και των τροφίμων, της ρύπανσης του φυσικού περιβάλλοντος και της βιοστατικής²⁵. Κατά τη σύντομη περίοδο, στην οποία διετέλεσε διευθυντής του Εργαστηρίου ο Καθηγητής Γ. Παπαεαγγέλου, δόθηκε έμφαση σε έρευνες επιδημιολογίας χρονίων και λοιμωδών νοσημάτων, αξιολόγησης της συμπεριφοράς υγείας του πληθυσμού και αξιολόγησης της εφαρμογής μέτρων πρόληψης²⁸.

Το ερευνητικό έργο του Εργαστηρίου Υγιεινής, στα προαναφερθέντα πεδία, συνεχίστηκε κατά την περίοδο της διεύθυνσης του Εργαστηρίου από τον Καθηγητή Β. Κατσουγιαννόπουλο, με ιδιαίτερη έμφαση στους τομείς της κοινωνικής ιατρικής, της υγιεινής των υδάτων και εν γένει του περιβάλλοντος.

Το ερευνητικό έργο του Εργαστηρίου Υγιεινής έχει αποτυπωθεί και αναδειχθεί με εκατοντάδες ανακοινώσεις σε συνέδρια και με δημοσιεύσεις σε επιστημονικά περιοδικά εργασιών, που εκπονήθηκαν από στελέχη του.

Μία ακριβέστερη εικόνα του εύρους και των κατευθύνσεων του ερευνητικού έργου, που έχει παραχθεί στο Εργαστήριο Υγιεινής από την έναρξη της λειτουργίας του μέχρι σήμερα, παρέχεται από τα θέματα των διατριβών επί υφηγεσία και διδακτορία, που εκπονήθηκαν στα πλαίσια των δραστηριοτήτων του.

Από την ίδρυση του Εργαστηρίου Υγιεινής μέχρι το 1981, έτος κατάργησης του θεσμού, εκπονήθηκαν πέντε διατριβές επί υφηγεσία³³. Η πρώτη κατά σειρά εκπονήθηκε επί διεύθυνσής του Εργαστηρίου από τον Καθηγητή Γρ. Χατζηβασιλείου και οι υπόλοιπες επί διεύθυνσής του Εργαστηρίου από τον Καθηγητή Θ. Εδιπίδη.

Τα ονόματα των Υφηγητών κατά σειρά αναγόρευσής τους και τα αντίστοιχα θέματα των υφηγεσιών, που εκπονήθηκαν στο Εργαστήριο Υγιεινής, είναι τα εξής³³:

1. Αργύριος Τερζής. «*Τα δημογραφικά δεδομένα της τελευταίας πενταετίας 1949-1953 και η σημερινή θέση του ελληνικού πληθυσμού*».
2. Κωνσταντίνος Νίτσας. «*Μελέτη επί της εις μολύβδου περιεκτικότητας βρωσίμων φυτών εν σχέσει προς την δι' ενώσεων μολύβδου ρύπανση της ατμοσφαιράς*».
3. Δημήτριος Βλάχος. «*Η ρύπανση της ατμοσφαιράς. Μέτρησις εις την πόλιν της Θεσσαλο-*

νίκης κατά τα έτη 1971 και 1972».

4. Βασίλειος Κατσουγιαννόπουλος. «*Βιομετρία της βρεφικής θνησιμότητας. Η ελληνική πραγματικότητα*».
5. Πηνελόπη Κεραμιδά-Καραμήτσου. «*Παρακολούθησις της ανοσολογικής απαντήσεως και της παραμονής των αντισωμάτων μετά ένα έτος. Σύγκρισις μεταξύ των στελεχών RA 27/3 και HPV 77 DE5 του εμβολίου ερυθράς*».

Ο αριθμός των διδακτορικών διατριβών που εκπονήθηκαν στο Εργαστήριο Υγιεινής από την ίδρυσή του μέχρι σήμερα ανέρχεται συνολικά σε 29. Εξ αυτών οι δύο πρώτες εκπονήθηκαν κατά την περίοδο της διεύθυνσης του Εργαστηρίου από τον Καθηγητή Γρ. Χατζηβασιλείου και η τρίτη, κατά σειρά, όταν ανέλαβε την προσωρινή του διεύθυνση ο Καθηγητής Παθολογίας Ε. Παναγιωτόπουλος. Ακολούθησε η αναγόρευση δώδεκα διδασκόντων, οι εργασίες των οποίων εκπονήθηκαν κατά την περίοδο διεύθυνσης του Εργαστηρίου από τον Καθηγητή Θ. Εδιπίδη, ενώ κατά τη σύντομη περίοδο που άσκησε τη διεύθυνση ο Καθηγητής Γ. Παπαεαγγέλου, υπήρξαν μεν αναθέσεις θεμάτων, όχι όμως αναγορεύσεις. Οι υπόλοιπες 14 αναγορεύσεις διδασκόντων πραγματοποιήθηκαν την περίοδο της διεύθυνσης του Εργαστηρίου από τον Καθηγητή Β. Κατσουγιαννόπουλο.

Τα ονόματα των διδασκόντων, κατά σειρά αναγόρευσής τους και τα θέματα των διατριβών, που εκπονήθηκαν στο Εργαστήριο Υγιεινής, από την ίδρυσή του μέχρι σήμερα, είναι τα εξής^{27,33}:

1. Αργύριος Τερζής. «*Τα δημογραφικά δεδομένα της κατά την κατοχήν περιόδου του λιμού*».
2. Κωνσταντίνος Νίτσας. «*Ευαισθησία στελεχών παθογόνων σταφυλοκόκκων διαφόρου προελεύσεως εις α βιοθεραπευτικά και χημειοθεραπευτικά φάρμακα*».
3. Περικλής Παπαβασιλείου. «*Συμβολή εις την μελέτην των παθογόνων σταφυλοκόκκων δια της λειψυτίας και της ευαισθησίας αυτών εις τα αντιβιοτικά*».
4. Δημήτριος Βλάχος. «*Έρευνα επί της καθάρσεως ύδατος μολυνθέντος δια καθαρὰς καλλιέργειας τυπικού κολοβακτηριδίου τη δράσει των cladocera, Bosmina Longirostris*».
5. Χαρίλαος Ανδρέου. «*Συμβολή εις την μελέτην του κλίματος εργασίας βιομηχανικής μονάδος*».
6. Βασίλειος Κατσουγιαννόπουλος. «*Η γεννητικό-*

- της εν Ελλάδι κατά τα έτη 1956-1967».
7. Πηνελόπη Κεραμιδά-Καραμήτσου. «Σημασία ανιχνεύσεως αντισωμάτων έναντι του ιού της ερυθράς επί θηλέων ατόμων».
  8. Αναστασία Ορφανού-Ταλιαδούρου. «Υγειονολογικός έλεγχος των δι' ειδικών μηχανών εκπλυομένων σκευών εστίασεως ως και των ατόμων των ασχολουμένων με την εν γένει διακίνησην και παρασκευήν εδεσμάτων».
  9. Ανθούλα Γρηγοριάδου-Εδιπίδη. «Η αντιμικροβιακή ενέργεια της διβεκοκίνης».
  10. Γεώργιος Τσιάρας. «Μεταβολαί της δραστικότητας της δεϋδρατάσης του δ-αμινολαιβουλικού οξέως επί των ερυθροκυττάρων κατά την διάρκειαν πειραματικής δηλητηρίασεως μυών δια χαμηλών δόσεων μολύβδου».
  11. Ευαγγελία Γεωργακοπούλου. «Υγειονολογική έρευνα του εδάφους των παιδικών χαρών του Δήμου Θεσσαλονίκης και μελέτη του τρόπου εξυγιάνσεως τούτων».
  12. Αγγελική Κοντοδήμου-Τρικάλιώτη. «Σημασία ανευρέσεως εντεροκόκκων εις πόσιμα και μη ύδατα».
  13. Καλλιόπη Χραπάλου-Ροβίθη. «Συμβολή εις την μελέτην της δημογραφικής ωριμάνσεως του ελληνικού πληθυσμού».
  14. Κυριακή Δελίδου. «Ευαισθησία στελεχών χρυσιζόντος σταφυλοκόκκου παραγόντων βλακταμάσης έναντι παλαιών και νέων κεφαλοσπορινών».
  15. Πολυξένη Τεκνετζή. «Νεογνικός τέτανος. Βιοστατιστική και κλινική μελέτη».
  16. Θεόδωρος Δαρδαβέσης. «Ιατροκοινωνικοί παράγοντες που επηρεάζουν τη διασπορά της λοίμωξης HIV σε τοξικομανείς».
  17. Παράσχος Τσουμπάρης. «Προσδιορισμός βαρέων μετάλλων σε τρόφιμα».
  18. Άλκης Πηγαδάς. «Η γεννητικότητα στη Μακεδονία-Θράκη και οι παράγοντες που την έχουν επηρεάσει (1956-1982)».
  19. Νικόλαος Παπαδάκης. «Υδρευση-αποχέτευση στη Βόρεια Ελλάδα και δημόσια υγεία».
  20. Ιωακείμ Σιγάλας. «Οικονομικές επιπτώσεις από την κατανάλωση χημειοθεραπευτικών φαρμάκων στο νοσοκομείο ΑΧΕΠΑ».
  21. Θεόδωρος Κωνσταντινίδης. «Η επίδραση της ειδικής σε συνάρτηση με την ηλικία και το φύλο θνησιμότητας στο προσδόκιμο επιβιώσεως του ελληνικού πληθυσμού».
  22. Βασίλειος Αλετράς. «Οικονομική ανάλυση λειτουργίας μεγάλων νοσηλευτικών μονάδων. Μία οικονομετρική προσέγγιση».
  23. Χαριτίμη Κωμοδίκη. «Έρευνα των επιδημιολογικών και ιατροδημογραφικών χαρακτηριστικών των καρδιοπαθειών στην Κύπρο».
  24. Δημήτριος Δερμοσόνογλου. «Μελέτη φυσικών και χημικών παραμέτρων υγειονολογικού ελέγχου επιφανειακών και πηγαίων υδάτων».
  25. Ελένη Τσορλίνη-Χριστοφορίδου. «Μελέτη των διακυμάνσεων του μικροβιακού φορτίου του αέρα νοσοκομειακών χώρων».
  26. Καλλιόπη Γαλοβατσέα-Κανέλλου. «Οι κλασικοί δείκτες μόλυνσεως των υδάτων και η ανεύρεση μυκήτων σε αυτά».
  27. Πέτρος Μάτσας. «Αξιολόγηση της πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας ως δομικού συστατικού του υγειονομικού συστήματος της Κύπρου».
  28. Στυλιανός Γρηγορίου. «Οι κακοήθεις νεοπλασίες ως πρόβλημα δημόσιας υγείας στην Κύπρο».
  29. Ευαγγελία Γιαρτζά-Ταξίδου. «Προσδιοριστικοί παράγοντες της δυναμικής της αμοδοσίας στην περιοχή της Μακεδονίας».

Η στέγη του Εργαστηρίου Υγιεινής

Το πρόβλημα της στέγασης των Κλινικών και των Εργαστηρίων της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης υπήρξε επί σειρά ετών οξύτατο, με επιπτώσεις στην εύρυθμη λειτουργία του εκπαιδευτικού, ερευνητικού και κλινικοεργαστηριακού έργου των πρώτων στελεχών της⁹.

Η τακτική έδρα Υγιεινής και Μικροβιολογίας στεγάστηκε το 1946 και παρέμεινε στη θέση αυτή μέχρι το 1955, σε περιορισμένους χώρους του 403 Στρατιωτικού Νοσοκομείου, που ήταν εγκατεστημένο στην οδό Β. Όλγας⁹.

Το 1952, έτος ολοκλήρωσης της ανέγερσης ενός Τμήματος του νοσοκομείου ΑΧΕΠΑ, σηματοδότησε την απαρχή της σταδιακής βελτίωσης των χώρων εγκατάστασης των Κλινικών και των Εργαστηρίων της Σχολής. Στο συγκεκριμένο νοσοκομείο μεταφέρθηκε το 1955 το Εργαστήριο Υγιεινής και Μικροβιολογίας, όπου παρέμεινε μέχρι το ακαδημαϊκό έτος 1963-1964¹.

Την τελική λύση στο πρόβλημα της εγκατάστασης των Εργαστηρίων της Σχολής σε ευπρεπείς και ενδεδειγμένους χώρους, την έδωσε το τετραόροφο κτίριο των Εργαστηρίων της Σχολής, που θεμελιώθηκε το 1958 επί Πρυτανείας

του Καθηγητού Ι. Κακριδή και παραδόθηκε προς χρήση το 1965 επί Πρυτανείας του Καθηγητή Ν. Ασπιώτη².

Το συγκεκριμένο κτίριο καταλαμβάνει τη γωνία της οδού Αγίου Δημητρίου και της εσωτερικής λεωφόρου Πάρκου, καλύπτει έκταση 3.630 τ.μ. και ανοικοδομήθηκε σε σχέδια του αρχιτέκτονα Ε. Κακούρη².

Η εκλογή του Καθηγητή Θ. Εδιπίδη συνέπεσε με την παράδοση του τετάρτου ορόφου της δεξιάς πτέρυγας του συγκεκριμένου κτιρίου, προς εγκατάσταση της τακτικής έδρας της Υγιεινής και του ομώνυμου Εργαστηρίου. Στους χώρους αυτούς οργανώθηκαν, σε σύντομο χρονικό διάστημα, αίθουσα φροντιστηριακών ασκήσεων, εργαστηριακοί χώροι έρευνας της υγιεινής των υδάτων και των τροφίμων, εργαστήριο χημικών αναλύσεων και εργαστήριο ιολογικών ερευνών²⁵. Οργανώθηκαν, επίσης, ειδικά τμήματα υποστήριξης για τις αποστειρώσεις, για την παρασκευή των υλικών και για την εκτροφή πειραματοζώων. Επιπρόσθετα οργανώθηκε τμήμα βιομετρικών και στατιστικών ερευνών, χώρος βιβλιοθήκης, γραφεία γραμματείας και επιστημονικού προσωπικού, καθώς και αποθηκευτικοί χώροι, ενώ υπήρξε σχεδιασμός για την ανάπτυξη Μουσείου Υγιεινής²⁵.

Το Εργαστήριο Υγιεινής στεγάζεται σήμερα στους ίδιους χώρους, οι οποίοι δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερες διαφοροποιήσεις σε σχέση με τη διαμόρφωση, που είχε πραγματοποιηθεί κατά την πρώτη περίοδο της εγκατάστασής του. Κατά την περίοδο της διεύθυνσης του Εργαστηρίου από τον Καθηγητή Β. Κατσουγιαννόπουλο και επί Πρυτανείας του Καθηγητή Α. Τρακατέλλη διαμορφώθηκε μια εσοχή του τετάρτου ορόφου του κτιρίου προς την πλευρά της οδού Αγίου Δημητρίου σε δύο αίθουσες. Η πρώτη παραχωρήθηκε προς χρήση στο Εργαστήριο Βιοχημείας και η δεύτερη διαμορφώθηκε σε αίθουσα διδασκαλίας, συσκέψεων και συνεδριάσεων προς κάλυψη αναγκών του Εργαστηρίου Υγιεινής²⁷.

Η πλέον πρόσφατη διαμόρφωση χώρων στο Εργαστήριο Υγιεινής πραγματοποιήθηκε το 2006, κατά την περίοδο διεύθυνσης του Εργαστηρίου από την Καθηγήτρια Α. Γρηγοριάδου και επί Πρυτανείας του Καθηγητή Ι. Αντωνόπουλου. Η συγκεκριμένη διαμόρφωση αφορά στη δημιουργία δύο νέων αιθουσών διδασκαλίας και δύο γραφείων προς χρήση από μέλη Δ.Ε.Π. του Εργαστηρίου.

Το προσωπικό του Εργαστηρίου Υγιεινής

Τα πρώτα στελέχη της τακτικής έδρας της Υγιεινής και Μικροβιολογίας, τα οποία επελέγησαν από τον Καθηγητή Γρ. Χατζηβασιλείου και εργάστηκαν αρχικά ως βοηθοί και μετέπειτα ως επιμελητές, ήταν οι ιατροί Α. Τερζής, Π. Παπαβασιλείου και Κ. Νίτσας.⁹ Όλοι τους εκπόνησαν τις διδακτορικές διατριβές τους στην τακτική έδρα της Υγιεινής και Μικροβιολογίας, ενώ οι Α. Τερζής και Κ. Νίτσας προχώρησαν και στην εκπόνηση της υπηγεσίας τους στη διάδοχο κατάσταση της συγκεκριμένης έδρας³³.

Κατά την περίοδο της διεύθυνσης του Εργαστηρίου Υγιεινής από τον Καθηγητή Θ. Εδιπίδη προσελήφθησαν, κατά σειρά, ως επιμελητές οι ιατροί Γ. Σταθόπουλος, Δ. Βλάχος, Β. Κατσουγιαννόπουλος και Π. Κεραμιδά-Καραμήτσου, ενώ για κάποιο διάστημα συνέχισε τη συνεργασία του με το Εργαστήριο και ο ιατρός Κ. Νίτσας²⁵.

Την ίδια περίοδο προσελήφθησαν και εργάστηκαν ως βοηθοί στο Εργαστήριο Υγιεινής οι ιατροί Α. Γρηγοριάδου, Ε. Γεωργακοπούλου-Χατζηδημητρίου, Κ. Δελίδου, Α. Κοντοδήμου-Τρικαλιώτη, Α. Ορφανού-Ταλιαδούρου, Η. Στοφορόπουλος και Γ. Τσιάρας, καθώς και οι χημικοί Ε. Γλεντή-Κωστίκου και Π. Τσουμπάρης²⁵. Προσελήφθησαν, επίσης, και εργάστηκαν ως έμμισθοι επιστημονικοί συνεργάτες οι ιατροί Ρ. Ζηλίδου και Ε. Ρεπαντά-Σκαραγκά, ο κτηνίατρος Χ. Φωτιάδης, ο χημικός Ν. Παπαδάκης και ο γεωπόνος Α. Πηγαδάς. Παράλληλα, πραγματοποιήθηκαν προσλήψεις και μετατάξεις παραϊατρικού προσωπικού, που αφορούσαν στις παρασκευάστριες Φ. Αραμπατζίδου, Ε. Γιάννου, Θ. Κοβάτση, Α. Κοντοδήμου, Ν. Κουρίδου, Ε. Μανώλα, Ε. Μητράκα και Ειρ. Παφίλη³². Προσελήφθησαν, τέλος, και εργάστηκαν ο Στ. Παπαϊωάννου ως κλητήρας και ο Π. Γεωργίου ως ζωκόμος³².

Στον πίνακα 1 παρουσιάζεται η αριθμητική κατανομή του προσωπικού, που στελέχωσε το Εργαστήριο Υγιεινής την περίοδο των καθηγεσιών των Γρ. Χατζηβασιλείου και Θ. Εδιπίδη (1946-1982), κατά ακαδημαϊκό έτος και κατά εργασιακή ιδιότητα του προσωπικού.

Κατά την περίοδο της διεύθυνσης του Εργαστηρίου από τον Καθηγητή Γ. Παπαευαγγέλου, η μόνη πρόσληψη προσωπικού αφορούσε στον ιατρό Θ. Δαρδαβέση, ο οποίος θήτευσε ως Ειδικός Μεταπτυχιακός Υπότροφος (Ε.Μ.Υ.) με γνωστικό αντικείμενο Κοινωνική και Προληπτική Ιατρική την

Πίνακας 1. Αριθμητική κατανομή του προσωπικού που στελέχωσε το Εργαστήριο Υγιεινής κατά την περίοδο 1946-1982 κατά ακαδημαϊκό έτος και κατά εργασιακή ιδιότητα προσωπικού.

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ	ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ	ΕΠΙΜΕΛΗΤΕΣ	ΒΟΗΘΟΙ	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ	ΚΛΗΤΗΡΕΣ	ΖΩΟΚΟΜΟΙ
1946-1947	1	–	–	–	–	–
1947-1948	1	–	–	–	–	–
1948-1949	1	–	1	–	–	–
1949-1950	1	1	1	–	–	–
1950-1951	1	1	1	–	–	–
1951-1952	1	1	1	–	–	–
1952-1953	1	1	1	–	–	–
1953-1954	1	1	2	–	–	–
1954-1955	1	1	2	–	–	–
1955-1956	1	1	2	–	–	–
1956-1957	1	1	1	–	–	–
1957-1958	1	1	1	–	1	–
1958-1959	1	1	2	–	1	–
1959-1960	1	1	2	–	1	–
1960-1961	1	1	2	–	1	–
1961-1962	1	1	1	–	1	1
1962-1963	1	1	1	–	1	1
1963-1964	1	2	1	–	1	2
1964-1965	1	1	–	–	–	–
1965-1966	1	1	–	–	–	–
1966-1967	1	1	–	–	–	–
1967-1968	1	1	–	–	–	–
1968-1969	1	1	–	–	–	–
1969-1970	1	1	2	–	–	–
1970-1971	1	3	2	–	–	–
1971-1972	1	3	3	–	1	–
1972-1973	1	3	5	–	1	–
1973-1974	1	4	5	–	1	–
1974-1975	1	4	8	–	1	1
1975-1976	1	4	7	–	1	1
1976-1977	1	4	8	–	1	1
1977-1978	1	3	8	–	1	1
1978-1979	1	3	7	–	1	1
1979-1980	1	3	5	–	1	1
1980-1981	1	2	–	2	1	1
1981-1982	1	3	1	5	1	1

Πηγές: Επεξεργασία στοιχείων Πρακτικών Συνεδριάσεων της Ιατρικής Σχολής Α.Π.Θ., Επετηρίδων Α.Π.Θ. και προσωπικών επικοινωνιών.

περίοδο 1989-1991³². Την ίδια περίοδο άρχισε η άμισθη επιστημονική συνεργασία με το Εργαστήριο της ιατρού Μ. Αρβανιτίδου–Βαγιωνά³².

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 με διευθυντή του Εργαστηρίου τον Καθηγητή Β. Κατσουγιαννόπουλο, προέκυψαν τρεις νέες θέσεις λεκτόρων, τις οποίες πλήρωσαν ύστερα από κρίση και εκλογή οι ιατροί Κ. Χραπάλου–Ροβίθη, Μ.

Αρβανιτίδου–Βαγιωνά και Α. Μπένος. Από το αρχαιότερο προσωπικό, που ήδη υπηρετούσε, εξελέγησαν ύστερα από κρίση στη βαθμίδα του Αν. Καθηγητή οι ιατροί Α. Γρηγοριάδου και Κ. Δελίδου, ενώ ο Επ. Καθηγητής Γ. Σταθόπουλος εξελέγη το 1992 Αν. Καθηγητής Υγιεινής στην Ιατρική Σχολή του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης και αποχώρησε από το Εργαστήριο. Επίσης,

Πίνακας 2. Ονομαστική κατανομή των μελών Δ.Ε.Π. που υπηρετούν στο Εργαστήριο Υγιεινής της Ιατρικής Σχολής Α.Π.Θ. (Οκτώβριος 2006) κατά ιδιότητα, βαθμίδα Δ.Ε.Π. και επιστημονικό αντικείμενο

Α/Α ΕΠΙΘΕΤΟ-ΟΝΟΜΑ	ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΒΑΘΜΙΔΑ Δ.Ε.Π. ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ
1. Γρηγοριάδου Ανθούλα	Δρ. Ιατρός Βιοπαθολόγος	Καθηγήτρια Υγιεινής και Διευθύντρια του Εργαστηρίου Υγιεινής
2. Αρβανιτίδου – Βαγιώνα Μαλαματένια	Δρ. Ιατρός Βιοπαθολόγος και Κοινωνικής Ιατρικής	Αν. Καθηγήτρια Υγιεινής
3. Μπένος Αλέξης	Δρ. Ιατρός Παθολόγος και Κοινωνικής Ιατρικής	Αν. Καθηγητής Υγιεινής και Κοινωνικής Ιατρικής
4. Τσουμπάρης Παράσχος	Δρ. Χημικός	Επ. Καθηγητής Υγιεινής
5. Πηγαδάς Άλκης	Δρ. Ιατρός–Γεωπόνος	Επ. Καθηγητής Υγιεινής
6. Παπαδάκης Νικόλαος	Δρ. Χημικός	Επ. Καθηγητής Υγιεινής
7. Δαρδαβέσης Θεόδωρος	Δρ. Ιατρός Υγιεινολόγος–Βιοπαθολόγος	Επ. Καθηγητής Υγιεινής και Κοινωνικής Ιατρικής
8. Τυροδήμος Ηλίας	Δρ. Ιατρός Καρδιολόγος Βιολόγος	Λέκτορας Υγιεινής
9. Παναγοπούλου Εύχαρις	Δρ. Ψυχολόγος	Λέκτορας Υγιεινής

Πηγή: Αρχείο Εργαστηρίου Υγιεινής Ιατρικής Σχολής Α.Π.Θ., 2006

οι υπηρετούντες στο Εργαστήριο ως βοηθοί ή έμμισθοι επιστημονικοί συνεργάτες, οι χημικοί Π. Τσουμπάρης και Ν. Παπαδάκης, καθώς και ο ιατρός–γεωπόνος Α. Πηγαδάς, αφού προηγουμένως ολοκλήρωσαν επιτυχώς την εκπόνηση της διατριβής τους, εξελέγησαν, μετά από κρίση, σε θέσεις Λεκτόρων.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1970 συνέβη η αδόκητη απώλεια του Επιμελητή Δ. Βλάχου, ενός εξαίρετου και πολλά υποσχόμενου νέου επιστήμονα. Το 1992 απεβίωσε η Λέκτορας Κ. Χραπάλου–Ροβίθη και το 2003 η Αν. Καθηγήτρια Κ. Δελίδου–Τσόγια.

Το 1989 εξελέγη ύστερα από κρίση ο ιατρός Θ. Δαρδαβέσης σε νέα θέση Λέκτορα, που κατανεμήθηκε στο Εργαστήριο. Μετά την εκλογή της Α. Γρηγοριάδου ως Διευθύντριας του Εργαστηρίου, εξελέγη η ίδια ως Καθηγήτρια Α' βαθμίδας το 2005. Ακολούθησε η πλήρωση δύο θέσεων Λεκτόρων, η πρώτη το 2005 από τον ιατρό–βιολόγο Η. Τυροδήμο και η δεύτερη το 2006 από την Ψυχολόγο Ε. Παναγόπουλου, οι οποίες προέκυψαν λόγω της φυσικής απώλειας της Αν. Καθηγήτριας Κ. Δελίδου–Τσόγια και της συνταξιοδότησης του Καθηγητή Β. Κατσουγιαννόπουλου.

Η τρέχουσα (Οκτώβριος 2006) σύνθεση του επιστημονικού, τεχνικού και βοηθητικού προσωπικού του Εργαστηρίου Υγιεινής περιλαμβάνει εννέα μέλη Δ.Ε.Π. (πίνακας 2)³². Περιλαμβάνει,

επίσης, πέντε μέλη ΕΤΕΠ, που αφορούν κατά σειρά αρχαιότητας στις Α. Κοντοδήμου, Τρ. Αραμπατζίδου, Ε. Γιάννου, Ελπ. Κουρίδου–Τζεβελέκη, Ευαγ. Μητράκα–Σακελλαρίου, Ειρ. Παφίλη και Θ. Κοβάτση³². Περιλαμβάνει, τέλος, τον κλητήρα Στ. Παπαϊωάννου, ο οποίος συνταξιοδοτήθηκε το 2005, αλλά συνεχίζει να προσφέρει τις υπηρεσίες του μισθοδοτούμενος μέσω ερευνητικών προγραμμάτων του Εργαστηρίου.

Σχόλιο

Η ιστορική διαδρομή του Εργαστηρίου Υγιεινής της Ιατρικής Σχολής του Α.Π.Θ., από την ίδρυσή του τη δεκαετία του 1940 μέχρι τις μέρες μας, παρουσιάζει σημεία ανοδικής πορείας, κάμψεων και ανακάμψεων.

Τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του Εργαστηρίου, τα οποία συνδέονται με την προσωπικότητα του Καθηγητή Γρ. Χατζηβασιλείου, χαρακτηρίζονται από βασικές ελλείψεις, σε υποδομές και σε προσωπικό, που ως προβλήματα μεγιστοποιούνται, λόγω των υφιστάμενων πολιτικών εντάσεων της συγκεκριμένης περιόδου.

Η ευτυχής συγκυρία, αφενός της εκλογής του Θ. Εδιπίδη το 1963 ως Καθηγητού Υγιεινής, ενός εξαίρετου επιστήμονα, με δημιουργικό πνεύμα και οράματα και αφετέρου η μόνιμη στέγαση του Εργαστηρίου σε σύγχρονες και άνετες εγκαταστάσεις, έδωσαν το έναυσμα μιας ταχύτατα ανο-

δικής πορείας σε ποικίλους τομείς.

Ο αδόκητος, όμως, θάνατος του Θ. Εδιπίδη το 1981 και η αιφνίδια μαζική αποχώρηση ορισμένων στελεχών του Εργαστηρίου συνεισέφεραν στην εκδήλωση κάμψης της πορείας του. Η συγκεκριμένη κάμψη φάνηκε ότι θεραπεύεται το 1986 με την εκλογή ως Καθηγητού του Γ. Παπαευαγγέλου, ενός επιστήμονα διεθνούς εμβέλειας και πρωτοπόρου σε τομείς της επιδημιολογίας και της Κοινωνικής Ιατρικής. Το σύντομο χρονικό διάστημα της καθηγεσίας του, ο Γ. Παπαευαγγέλου υλοποίησε οργανωτικές τομές και βελτίωση των υλικοτεχνικών υποδομών, δίδοντας παράλληλα το έναυσμα ανάπτυξης ερευνητικών δραστηριοτήτων σε νέους τομείς. Ο Γ. Παπαευαγγέλου παραιτήθηκε από τη θέση του το 1988, προκαλώντας και πάλι μία στασιμότητα στις εξελίξεις του Εργαστηρίου.

Το 1989 εξελέγη ως Καθηγητής Υγιεινής και Διευθυντής του Εργαστηρίου ο Β. Κατσουγιαννόπουλος. Έχοντας διατελέσει στο παρελθόν βοηθός και επιμελητής του Εργαστηρίου και κατά συνέπεια γνωρίζοντας τις υφιστάμενες δομές και τις ανάγκες του και έχοντας παράλληλα συσσωρευμένη εμπειρία λόγω της προτέρας θητείας του σε ανάλογη θέση στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, συνεισέφερε με τις πρωτοβουλίες και τις επιλογές του στην ανάκαμψη της πορείας του Εργαστηρίου. Η συγκεκριμένη ανοδική πορεία ευελπιστείται ότι θα συνεχιστεί με την εκλεγείσα το 2004 νέα Διευθύντρια του Εργαστηρίου Καθηγήτρια Α. Γρηγοριάδου. Άλλωστε, η γόνιμη παραγωγή έργου στο Εργαστήριο Υγιεινής συνεπάγεται, σε κάθε περίπτωση, ολοκληρωμένη παροχή ιατρικής παιδείας και θετικές επιπτώσεις στην εν γένει προσπάθεια της προστασίας και της προαγωγής της υγείας του πληθυσμού της χώρας.

Βιβλιογραφία

1. Δαρδαβέσης Θ. Η ίδρυση της Ιατρικής Σχολής του Α.Π.Θ. και τα πρώτα χρόνια λειτουργίας της (1942-1946). Επιστημονική Επετηρίδα Τμήματος Ιατρικής Α.Π.Θ. 2003, 30, 1:119-143.
2. Κυριαζόπουλος Β. Τα 50 χρόνια του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 1926-1976. Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ. 1976:46-49.
3. Ιατρικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης. Λογοδοσία του Ιατρικού Συλλόγου της Πρωτοδιακτικής Περιφέρειας Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη: Τύποις Ι. Κούμενου 1926.
4. Δραγούμης Η. Η Ιατρική Σχολή του Α.Π.Θ. Μακεδονική Ζωή 1967, 10:8-14.
5. Δαρδαβέσης Θ. Ο Καθηγητής Γυναικολογίας Κ. Λογοθετόπουλος και η ίδρυση της Ιατρικής Σχολής του Α.Π.Θ. Στο: Ε. Χριστοπούλου-Αλετρά (Επιμ.). Περὶ Γυναικείων. Μαιευτική και Γυναικολογία από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Θεσσαλονίκη: Ιατρικές Εκδόσεις Σιώκης 2002:157-163.

6. Κανονιστικό Διάταγμα 30^{ης} Μαρτίου 1942. Αθήνα: Φ.Ε.Κ. 94/21-4-1942.
7. Κανονιστικό Διάταγμα 7^{ης} Δεκεμβρίου 1942. Αθήνα: Φ.Ε.Κ. 319/19-12-1942.
8. Γουλής Γ, Πεντόγαλος Γ (Επιμ.). Ιατρική Σχολή 50 χρόνια, 1942-1992. Θεσσαλονίκη: University Studio Press 1992.
9. Δαρδαβέσης Θ. Γρηγόριος Π. Χατζηβασιλείου (1894-1969): Ο πρώτος τακτικός Καθηγητής της έδρας Υγιεινής και Μικροβιολογίας της Ιατρικής Σχολής του Α.Π.Θ. Δελτίον Ελληνικής Μικροβιολογικής Εταιρείας 1996, 41, 2:166-171.
10. Αναγκαστικός Νόμος 361/1945. Αθήνα: Φ.Ε.Κ. 141/6-6-1945 τ. Α', 168/30-6-1945 τ. Α' και 175/6-7-1945 τ. Α'.
11. Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Πρακτικά συνεδρίασης αριθμός 17 της 25^{ης} Μαΐου 1962. Θεσσαλονίκη 1962.
12. Βασιλικό Διάταγμα 8-8-1962. Αθήνα: Φ.Ε.Κ. 221/29-8-1962 τ. Γ'.
13. Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Πρακτικά συνεδρίασης αριθμός 1 της 4^{ης} Οκτωβρίου 1962. Θεσσαλονίκη 1962.
14. Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Πρακτικά συνεδρίασης αριθμός 10 της 18^{ης} Ιανουαρίου 1963. Θεσσαλονίκη 1963.
15. Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Πρακτικά συνεδρίασης αριθμός 13 της 8^{ης} Φεβρουαρίου 1963. Θεσσαλονίκη 1963.
16. Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Πρακτικά συνεδρίασης αριθμός 25 της 14^{ης} Ιουνίου 1963. Θεσσαλονίκη 1963.
17. Βασιλικό Διάταγμα 80/1964. Αθήνα: Φ.Ε.Κ. 36/17-2-1964 τ. Α'.
18. Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Πρακτικά συνεδρίασης αριθμός 11 της 20^{ης} Μαρτίου 1964. Θεσσαλονίκη 1964.
19. Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Πρακτικά συνεδρίασης αριθμός 22 της 5^{ης} Ιουνίου 1964. Θεσσαλονίκη 1964.
20. Αρχείο Ιατρικής Σχολής Α.Π.Θ. Εισήγηση Καθηγητού Α. Ρέλια περί αξιολόγησης υποψηφίων προς πλήρωση της τακτικής έδρας της Υγιεινής. Θεσσαλονίκη 25-2-1965.
21. Αρχείο Ιατρικής Σχολής Α.Π.Θ. Εισήγηση Καθηγητών Γ. Λογαρά και Α. Μαύρου περί αξιολόγησης υποψηφίων προς πλήρωση της τακτικής έδρας της Υγιεινής. Θεσσαλονίκη 3-3-1965.
22. Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Πρακτικά συνεδρίασης αριθμός 22 της 9^{ης} Απριλίου 1964. Θεσσαλονίκη 1964.
23. Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Πρακτικά συνεδρίασης αριθμός 26 της 29^{ης} Μαΐου 1964. Θεσσαλονίκη 1964.
24. Βασιλικό Διάταγμα 26-7-1965. Αθήνα Φ.Ε.Κ. 260/29-7-1965 τ. Γ'.
25. Δαρδαβέσης Θ. Θεόδωρος Εδιπίδης (1916-1981): Ο πρώτος τακτικός Καθηγητής Υγιεινής της Ιατρικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Δελτίον Ελληνικής Μικροβιολογικής Εταιρείας 1997, 42, 5:686-701.
26. Ιατρική Σχολή Α.Π.Θ. Πρακτικά συνεδρίασης αριθμός 4 της 6^{ης} Οκτωβρίου 1981. Θεσσαλονίκη 1981.
27. Εργαστήριο Υγιεινής Τμήματος Ιατρικής Α.Π.Θ. Πεπραγμένα δεκαπενταετίας 1989-2004. Θεσσαλονίκη 2004.
28. Δαρδαβέσης Θ. Ο Καθηγητής Γεώργιος Ι. Παπαευαγγέλου (1930-2003). Ελληνικά Αρχεία AIDS 2003, 11, 3:120-131
29. Βασιλικό Διάταγμα 2/1946. Αθήνα: Φ.Ε.Κ. 248/26-8-1946.
30. Βασιλικό Διάταγμα 2/7-1948. Αθήνα Φ.Ε.Κ. 190/24-7-1948 τ. Α'.
31. Υπουργικές Αποφάσεις 152865, 154578, Α13595 περί προγράμματος σπουδών της Ιατρικής Σχολής.
32. Αρχείο Εργαστηρίου Υγιεινής 1970-2006.
33. Πεντόγαλος Γ, Δαρδαβέσης Θ. Οι υφηγητές και οι διδάκτορες της Ιατρικής Σχολής του Α.Π.Θ. (1942-1982). Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 1997.